

Модель захисту в суді інформаційних прав і свобод людини відповідно до вимог демократії

У статті запропоновано модель захисту в суді інформаційних прав і свобод людини відповідно до вимог демократії. Модель усуває різноманіття в застосуванні принципів Європейського суду з прав людини суддями національних судів. На перший план роботи національного суду у відстоюванні інформаційних прав і свобод людини виходить демократія. Це забезпечує єдино правильний підхід до розгляду справ про порушені інформаційні права і свободи людини, результатом яких є безпомилкові рішення. Модель усуває невпевненість учасників судового процесу в правильності застосування демократичних принципів, вироблених Європейським судом з прав людини. Як і будь-яка модель, запропонована підлягає автоматизації (комп'ютеризації). Після практичної реалізації моделі вдасться полегшити роботу національних судів.

Ключові слова: модель, суд, інформаційні права і свободи людини, демократія.

Постановка наукової проблеми та її значення. Однією з головних умов інтеграції України до Європейського Союзу визначено *демократизацію усіх* (у тексті статті курсив автора – К.М.) сфер діяльності нашої держави, в тому числі й діяльності, пов'язаної із судочинством. Проголошений курс був закріплений законодавством із прийняттям у 1996 році Основного Закону України: *«Україна є суверенна і незалежна демократична, соціальна та правова держава»* [2, ст. 1].

Європейська конвенція з прав людини [1] (далі – Конвенція) сприяла утворенню нового правового порядку, незалежного від правових систем інших країн. Цей порядок обов'язковий до виконання в усіх країнах-учасниках Конвенції. Новий прядок ґрунтується як на писаному праві (власне – Конвенція), так і на прецедентному праві, виробленому практикою Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ або Суд). Цим самим обидва права в єдності забезпечують розвиток нового правового порядку в напрямі, що є невідворотній від демократії.

Так як головною функцією держави є захист основних прав і свобод, а згідно ст.55 Конституції України *«Права і свободи людини і громадянина захищаються судом»* [2], то проблема демократизації українського судочинства нами звужена до захисту в суді прав і свобод людини відповідно до вимог демократії. Враховуючи, що інформаційні права і свободи є одними з основних прав (зазначено Резолюцією 59(1) Генеральної Асамблеї ООН: *«Свобода інформації є основним правом і критерієм усіх інших свобод»* [7]), від їх дотримання залежить стан демократії в державі, а тому було ще більш звужено проблему тільки до тих прав і свобод, які пов'язані з інформацією.

Усе сказане потребує створення такої моделі захисту в суді інформаційних прав і свобод людини, при якій би відхід від демократії був би неможливий. Наявність моделі дала б змогу забезпечити ще й безпомилковість у прийнятті рішень українськими судами.

Аналіз останніх досліджень цієї проблеми. Проблема побудови згаданої моделі є досить новою, в юридичній літературі практично не висвітленою. Раніше нами схожа проблема піднімалась в публікаціях [5; 6, с.40-47], її метою було полегшити роботу вітчизняних судів у підготовці до розгляду справ, пов'язаних з інформаційною сферою (розвиток інформаційної сфери суттєво випереджає розвиток правової сфери). Очевидно, раніше піднята проблема розширена ще й для того, щоб унеможливити будь-який відхід від демократії.

Мета та завдання статті. Створити модель захисту в суді інформаційних прав і свобод людини відповідно до вимог демократії, яка б дала змогу домогтись безпомилковості рішень вітчизняних судів у відстоюванні згаданих прав і свобод на основі принципів демократії; дозволила б врахувати тенденції їх захисту в суді.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Під моделлю захисту в суді інформаційних прав і свобод людини відповідно до вимог демократії розуміємо систему поглядів, яка являє собою сукупність конструктивних ідей, що ґрунтуються на поєднанні вітчизняного законодавства та практики роботи Європейського суду з прав людини і

забезпечує захист згаданих прав і свобод правосуддям.

До інформаційних прав і свобод людини і громадянина відносимо ті, які гарантуються розділом II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» Конституції України 1996 року (демократичний характер якої визнано Венеціанською комісією) в галузі інформації та пов'язані з правом кожного на:

- 1) таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31);
- 2) свободу особистого і сімейного життя (ст. 32);
- 3) свободу думки і слова, право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію в будь-який спосіб (ст. 34);
- 4) право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатись до органів державної влади і місцевого самоврядування (ст. 40);
- 5) право на безпечне довкілля та достовірну інформацію про його стан (ст.50);
- 6) право на свободу творчості і право доступу до культурних цінностей (ст. 54) [2].

Побудова моделі здійснювалася виходячи із закономірностей математичної логіки: будь-яка повна, незалежна і несуперечлива множина тверджень деякої галузі має модель. Множиною тверджень обрано вищенаведені норми Конституції України. Повнота обраної множини (системи) конституційних тверджень (норм) в тому, що саме вони повністю охоплюють гарантії інформаційних прав і свобод людини (інших норм для визначення не потрібно). Незалежність цих конституційних норм в тому, що жодна норма не є складовою іншої і не впливає з неї як наслідок (встановлено конституціоналістами). Несуперечливість конституційних норм доведена судовою практикою, а тому і відібрані норми, на основі яких запропоновано визначення інформаційних прав і свобод людини, є теж несуперечливі.

Отже, для відібраних конституційних норм, які закладені в основу захисту в суді інформаційних прав і свобод, існує модель.

Побудована модель включає дві частини (на рис.1 – умовно, ліва та права частини).

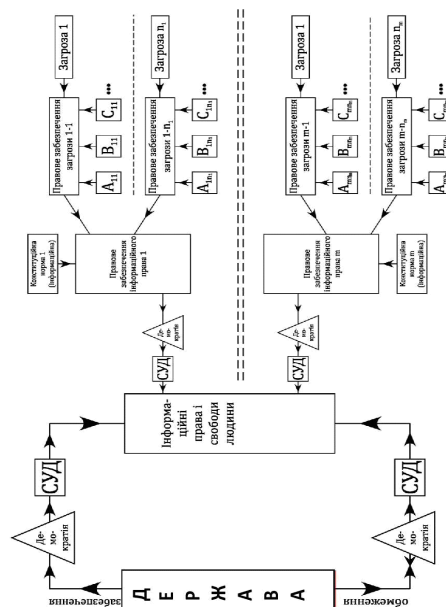

Рис. 1. Модель захисту в суді інформаційних прав і свобод людини відповідно до вимог демократії

Правова сутність лівої частини моделі полягає в тому, що на державу в демократичній країні покладається як обов'язок забезпечення інформаційних прав і свобод, так і право їх обмежувати. Голова ЄСПЛ Ж.-П. Коста вважає, що держави «...повинні виконувати свої зобов'язання, позитивні і негативні, які взяли на себе в результаті приєднання до Конвенції. Негативні зобов'язання означають, що держави мають утримуватися від незаконного втручання у права і свободи, гарантовані Конвенцією. При цьому позитивні зобов'язання держави змушують її вжити необхідних заходів, зокрема законодавчих, для захисту людей від посягань на їхні права, передбачені у Конвенції» [3, с.14].

Здійснюючи і забезпечення, і обмеження згаданих прав і свобод людини, держава не повинна порушувати вимог демократії. На нашу думку, влада обрана народом демократичної держави саме для охорони прав і свобод кожної людини, а на здійснення обмежень цю владу громадяни не уповноважували. Отож, державні обмеження прав і свобод мають бути мінімальними. Згадані обмеження допускаються, але в ім'я громадянського суспільства, тобто в ім'я демократії.

На захисті мінімальності державних обмежень прав і основоположних свобод людини мають стояти суди. ЄСПЛ зазначає: «...суди – це органи, покликані підтверджувати юридичні права й обов'язки та вирішувати суперечності про них, широка публіка повинна сприймати їх у такій якості та з повагою і довірою ставитися до здатності судів виконувати цю функцію» [8, п. 55].

Правову оцінку відповідності демократії дає суд, використовуючи для оцінки принципи роботи ЄСПЛ (демократична суть принципів ЄСПЛ під час захисту інформаційних прав і свобод людини нами піднімалась в [4]). На рис.1 використання демократичних принципів, вироблених Судом, позначаємо трикутником, в якому вписано слово «Демократія». Ліва частина для судді є нагадуванням (застереженням) того, що державне забезпечення і втручання можливе тільки крізь призму демократії.

Правова сутність правої частини моделі полягає в тому, що для кожної конституційної норми, яка визначає певне інформаційне право та свободи його реалізації, відбирають можливі загрози. Цих загроз n_1 . Проти кожної загрози відбираються закони (правове забезпечення), які регулюють вплив останньої на конкретне інформаційне право. Відібрані закони (точніше, конкретні їх норми) кодифікується A_{11} , B_{11} , C_{11} і так далі. Сукупність відібраних законів (чи їх конкретних норм) становить правове забезпечення від загрози 1: на моделі – це правове забезпечення загрози 1-1 (перша цифра означає номер інформаційного права у пропонованому визначенні, друга – номер загрози).

Аналогічно, від загрози 2, яка гарантована цим же інформаційним правом 1 – правове забезпечення від загрози 1-2 (норми законів, які регулюють захист інформаційного права 1 від загрози 2 будуть A_{12} , B_{12} , C_{12} і т.д.). Остання загроза для першого інформаційного права буде загроза n_1 , їй відповідає правове забезпечення загрози 1– n_1 . Сукупність правових забезпечень 1-1, 1-2, ..., 1- n_1 становить «Правове забезпечення інформаційного права 1».

Подібним чином формується «Правове забезпечення інформаційного права 2», «Правове забезпечення інформаційного права 3» і так далі, аж до «Правове забезпечення інформаційного права m) (згідно нашого визначення інформаційних прав $m=6$). Із появою нового інформаційного права, в перспективі, $m = 7$. Суддя, готуючись до розгляду справи про відстоювання конкретного інформаційного права від певної загрози, відразу отримує оптимальне число законодавчих норм (йому не потрібно здійснювати пошук потрібних законів із величезної множини законів інформаційної сфери), що в разі полегшує його роботу.

Частина отриманого резерву часу може використовуватись суддею на з'ясування узгодження власного рішення з демократичними принципами ЄСПЛ. Наведений процесуальний крок на моделі зображено трикутником, в якому вписано слово «Демократія».

Отже, конкретне інформаційне право буде захищене судом, причому відповідно до принципів ЄСПЛ: відбувається перехід вітчизняного судочинства на демократичну основу (демократизується правосуддя), в оскарженні прийнятого рішення не буде потреби, так як воно є безпомилковим.

У разі появи нової загрози (не прописаної вітчизняним законодавством), суди спираються на принципи демократії. Унеможливується випадок, коли із-за відсутності вітчизняного законодавства від нової загрози, певне інформаційне право не буде захищеним.

Суди в питаннях захисту інформаційних прав і свобод людини стануть доступними, адже запропонована модель буде відома кожному пересічному громадянину і на основі демократичних принципів кожен зможе наперед вбачати результат. Відповідність прийнятого рішення тому, яке передбачене запропованою моделлю, суттєво підніме довіру до суду.

Запропонована модель потребує тривалого часу формування, тобто модель на перспективу: її доцільність, ефективність і потребу для судочинства встановлено нами методом прогнозування. Зокрема, використовувався метод експертних оцінок. Базовим питанням суддям судів загальної юрисдикції було поставлено таке: «Чи сприяє запропонована модель захисту в суді інформаційних прав і свобод людини відповідно до вимог демократії демократизації вітчизняного судочинства і безпомилковості судових рішень у справах, пов'язаних із відстоюванням прав і свобод людини в інформаційній сфері?».

Окрім суддів, експертами були адвокати, які неодноразово захищали права людини в інформаційній сфері, науковці з вченим ступенем та званням, прокурори. Фах експертів був високий,

адже кожному з них притаманна компетентність, зацікавленість в результатах експертизи та об'єктивність.

Цінність запропонованої моделі в тому, що вона усуває різноманіття в застосуванні рішень ЄСПЛ судьями вітчизняних судів (одні судді цитують прецедент ЄСПЛ як підтвердження; інші – як посилання на рішення без належного обґрунтування у справі, яку розглядав ЄСПЛ; треті – хаотично використовують окремі вислови ЄСПЛ). На перший план роботи національного суду у відстоюванні інформаційних прав і свобод людини виходить демократія. Це забезпечує єдино правильний підхід до розгляду справ про порушені інформаційні права і свободи людини, результатом якого є безпомилкове рішення.

На користь запропонованої нами моделі є прецедент: «...Суд повинен давати оцінку «необхідності» в поняттях Конвенції; його роль полягає в тому, щоб перевірити відповідність національних правових актів нормам даного договору» [8, п.60]. Справді, оскільки Суд здійснює перевірку відповідності національних законів Конвенції (тобто, на відповідність демократії), то без встановлення національними судами відповідності вимогам демократії під час захисту інформаційних прав і свобод людини немає гарантії того, що не будуть допущені порушення Конвенції. Визнання Судом порушення Конвенції є не просто визнанням «прорахунку» національних судів; важливішим є те, що простежується відхід держави від демократичного курсу її розвитку.

Висновки й перспективи подальшого дослідження. У процесі дослідження вдалось довести, що запропонована модель захисту в суді інформаційних прав і свобод відповідно до вимог демократії необхідна для практики національного судочинства. Ця модель може бути автоматизована (комп'ютеризована), що полегшить роботу суддям; виключить помилки в роботі судів під час відстоювання інформаційних прав і свобод; усуне труднощі, пов'язані з низькою частотою використання демократичних принципів у роботі українських судів; забезпечить узгодження вітчизняних законів із прецедентами ЄСПЛ. Суди не залежатимуть від політики держави, а орієнтуватимуться лише на демократію, що забезпечить їх реальну незалежність.

На перспективу подальших розвідок можна віднести побудову аналогічних моделей для інших конвенційних прав і свобод людини.

Джерела та література

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод з поправками, внесеними згідно до положень Протоколів №№ 11 та 14 з Протоколами №№ 1, 4, 6, 7, 12 та 13. – Страсбург: Секретаріат Європейського суду з прав людини. – 2010. – 24 с. – (Український переклад).
2. Конституція України [Текст]: Основний закон: із змінами, внесеними згідно із Законом № 2222 – IV від 8 груд. 2004 р. – Харків: ФОП Співак Т.К., 2009. – 48 с.
3. Коста Ж.-П. Роль національних судів та інших органів державної влади у захисті прав людини в Європі (виступ на Міжнародній конференції) / Жан-Поль Коста // Право України. – 2011. – № 7. – С. 11-15.
4. Музичук К.С. Демократичні основи захисту інформаційних прав людини в суді [Текст]: монографія / Катерина Сергіївна Музичук. – Луцьк: Вежа-Друк, 2015. – 220 с.
5. Полетило К.С. Модель судового захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина в інформаційній сфері / Катерина Сергіївна Полетило // Малий і середній бізнес (Право, держава, економіка). – 2011. – № 1-2. – С. 128-135.
6. Полетило К.С. Судовий захист інформаційних прав і свобод людини і громадянина [Текст]: монографія / Катерина Сергіївна Полетило. – Луцьк: Вежа-Друк, 2012. – 306 с.
7. Резолюція 59 (1) Генеральної Ассамблеї ООН «Созыв международной конференции по вопросу о свободе информации» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.advocet.ru/news/38/843.
8. Рішення ЄСПЛ від 6 квітня 1979 р. у справі «Санді Таймс проти Сполученого Королівства» [The Sanday Times v. the United Kingdom] (заява № 6538/74).

Музичук Е. Модель защиты в суде информационных прав и свобод человека соответственно к требованиям демократии. Впервые создано модель защиты в суде информационных прав и свобод человека соответственно требованиям демократии. Ценность предложенной модели в том, что она устраняет разнообразие в использовании принципов ЕСПЧ судьями национальных судов. На передний план работы национального суда в отстаивании информационных прав и свобод человека выходит демократия. Это обеспечивает едино правильный подход к рассмотрению дел о нарушении информационных прав и свобод человека, результатом

которых есть безошибочное судебное решение. Предложенная модель устраняет неуверенность участников судебного процесса в правильности применения демократических принципов, выработанных Европейским судом по правам человека для защиты информационных прав человека. Как любая модель, предложенная модель подлежит автоматизации (компьютеризации). После практической реализации (компьютеризации) созданной модели существенно облегчается работа национальных судов в подготовке к рассмотрению дел, связанных с информационной сферой, уменьшается разрыв между развитием информационной сферы и правовой.

Ключевые слова: модель, суд, информационные права и свободы человека, демократия.

Muzychuk K. Protecting Information Rights and Freedoms in the Court: Model Based on the Principles of Democracy. The author created a model of protecting human information rights and freedoms in the court in accordance with the requirements of democracy. The proposed model eliminates ambiguity in the use of the principles of the European Court of Human Rights by the judges of national courts. Democracy is at the forefront of national courts work in defending information rights and freedoms. The model eliminates the uncertainty of the trial participants concerning the appropriate application of the democratic principles, developed by the European Court of Human Rights. Like any other model, the proposed by the author needs automation. Created by the author model of protecting information rights and freedoms in the court in accordance with the requirements of democracy allows to regulate the whole set of current normative legal acts in the information sphere, ensures the harmonization of the Ukrainian laws with the precedents of the European Court on Human Rights, promotes the reforming of national legal proceedings.

Key words: model, court, information rights and human freedoms, democracy.